

Ψαμαθιά

Summary :

Τα Ψαμαθιά ήταν μια από τις πιο σημαντικές ελληνορθόδοξες συνοικίες, στο νοτιοδυτικό τμήμα της Κωνσταντινούπολης, το σημερινό Koca Mustafa Paş a. Είχε έντονο ελληνορθόδοξο στοιχείο και σημαντική παρουσία Καραμανλήδων και Αρμενίων. Στα Ψαμαθιά λειτουργούσαν πέντε ελληνορθόδοξοι ναοί, πολλοί σύλλογοι και εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Other Names

Υψωμάθεια, Ψαμάθεια, Samatya, Koca Mustafa Paş a

Geographical Location

Κωνσταντινούπολη

Historical Region

Κωνσταντινούπολη

Administrative Dependence

Μητροπολιτικός Δήμος Κωνσταντινούπολης

1. Τοποθεσία – Ονομασία – Πληθυσμός

Η συνοικία Ψαμαθιά διαρθρώνεται γύρω από την ομώνυμη πύλη των θαλάσσιων τειχών της Προποντιδας και σήμερα ονομάζεται Koca Mustafa Paş a.¹ Σύμφωνα με το Σκαρλάτο Βυζάντιο «η του Ψαμάθου ή Ψαμαθέως πύλη, αριθμουμένη έκτη των από του Σαραγίου προς το Επταπύργιον και δευτέρα των απ' αυτού προς το Σαράγιον, ελέγετο, κατά τον Βανδούριον, και Πέμπτη».² Η πύλη, η οποία σήμερα δεν υπάρχει, καθώς το αντίστοιχο τμήμα των τειχών κατεδαφίστηκε μερικώς κατά τη διάνοιξη του σιδηροδρομικού δικτύου το 1871,³ όφειλε την ονομασία της «από της σωρευομένης εις την ενταύθα παραλίαν υπό των νοτίων ανέμων ψάμμου, ει και πολλοί των ημετέρων, εν οίς και ο Νικηφόρος Κάλλιστος, γράφοντες Υψωμαθεία, ετυμολογούσι την λέξιν από της διαερίου αναρπαγής παιδός τινός θαυματουργηθείσης ενταύθα επί Θεοδοσίου του Νέου, διά την εις τον ύμνον του Άγιος ο Θεός γενομένην προσθήκην».⁴

Η περιοχή χαρακτηρίζεται «κατά το πλείστον ελληνική» με πολυάριθμη ενορία, ενώ αναφέρεται ότι σε αυτήν κατοικούν και [Αρμένιοι](#) και μουσουλμάνοι κατά μήκος των τειχών.⁵ Ο Αρμένιος Ιερεμίας Κιομουρτζιάν που επισκέφτηκε την πόλη στα τέλη του 17ου αιώνα αναφέρει ότι στην περιοχή κατοικούσαν περισσότερες από 1.000 αρμενικές οικογένειες, οι οποίες τελούσαν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην αρμενική εκκλησία του Σουρπ Κεβόρκ. Η εκκλησία αυτή ήταν η άλλοτε βυζαντινή [μονή της Περιβλέπτου](#) –που επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ονομάστηκε Σουλού Μαναστίρ «διά το πολύυδρον του τόπου»⁶–, η οποία παραχωρήθηκε στους Αρμενίους στη διάρκεια της βασιλείας του σουλτάνου Μαχμούτ Α΄.⁷ Σύμφωνα με τον Εβλιγιά Τσελεμπί, εδώ είχαν στεγαστεί μετά την [Αλώση της Πόλης](#) οι [εκτοπισμένοι](#) Αρμένιοι της [Σεβάστειας](#) και της [Τοκάτης](#).⁸ Ο Μανουήλ Γεδεών σημειώνει ότι ο ναός «ηρπάγη τω 1543 υπό των Αρμενίων και καταστραφείς επί της πυρκαγιάς του 1782 σήμερον δεν σώζει ειμή άθλια τινά ερείπια».⁹ Εδώ στεγάστηκε το Αρμενικό Πατριαρχείο μέχρι το 1640, οπότε και μεταφέρθηκε στη γειτονική συνοικία του [Κουμ Καπί](#) (Κοντοσκάλι).¹⁰

Από τα Ψαμαθιά περνούσε ο κεντρικός δρόμος της τειχισμένης πόλης, η βυζαντινή [Μέση οδός](#). Η περιοχή διέθετε «ειδυλλιακούς κήπους» και «γλοερά περιβόλια», αποτελώντας «ευχάριστον αντίθεσιν προς τα λοιπά άθλια μέρη της πτωχής Κωνσταντινουπόλεως».¹¹ Στην περιοχή υπήρχαν και πάμπολλα καπηλεία, όπου «οι παπάδες μεθοκοπούσαν μέρα-νύχτα», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Ιερεμίας Κιομουρτζιάν,¹² παράδοση που συνεχίστηκε μέχρι και τον 20ό αιώνα, αφού η περιοχή ήταν φημισμένη για τις ταβέρνες της, οι περισσότερες από τις οποίες ανήκαν σε [μετανάστες](#) από τον ελλαδικό χώρο, κυρίως από την Πελοπόννησο.¹³

Ψαμαθιά

2. Ρωμαϊκή κοινότητα Ψαμαθίων, 16ος-20ός αιώνας

2.1. Ο ελληνορθόδοξος πληθυσμός των Ψαμαθίων

Η περιοχή κατοικούνταν, όπως ήδη αναφέραμε, από σημαντικό αριθμό χριστιανών ορθοδόξων. Μετά την [Αλωση της Κωνσταντινούπολης](#), σύμφωνα με απογραφή του [καδής](#), το 1478 υπήρχαν 3.151 εστίες Ρωμιών στη χερσόνησο της Κωνσταντινούπολης.¹⁴ Τον επόμενο αιώνα ο πληθυσμός τόσο των μουσουλμάνων όσο και των μη μουσουλμάνων αυξήθηκε.¹⁵ Όσον αφορά μάλιστα το χριστιανικό ορθόδοξο πληθυσμό, σύμφωνα με κατάστιχα του 1540 και του 1544 που αφορούν τα εισοδήματα του [βακουφίου](#) του Μεχμέτ Β΄, καταγράφονται εντός των τειχών 1.547 Ρωμιοί.¹⁶ Σύμφωνα με τα κατάστιχα αυτά, στα Ψαμαθιά –που καταγράφονται ως Mahalle-i Ibsomatya– το 1540 υπήρχαν 59 οικογένειες και 64 το 1547. Επίσης, στην περιοχή γύρω από το μοναστήρι της Περιβλέπτου καταγράφονται 83 οικογένειες από το Άργος της Πελοποννήσου το έτος 1540 και 65 το 1544.¹⁷

Στην περιοχή επίσης εγκαταστάθηκαν μετά την Αλωση, στο πλαίσιο της εποικιστικής πολιτικής που ακολούθησε ο [Μεχμέτ ο Πορθητής](#), χριστιανοί τουρκόφωνοι από την Καππαδοκία και τη Λυκαονία (επαρχίες Καισάρειας και Ικονίου), οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό συσπειρώθηκαν γύρω από την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης.¹⁸ Σχετικά με αυτή την κοινότητα των Καραμανιτών, οι παρατηρήσεις του [Στεφάνου Γερασίμου](#) είναι καίριες. Ο ερευνητής, ξεκινώντας από το γεγονός ότι για χρόνια το [Ορθόδοξο Πατριαρχείο](#) αρνήθηκε να εντάξει στο ποίμνιό του την ενορία του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης των Ψαμαθίων –την επονομαζόμενη και ως συνοικία της Καραμανίας, όπως παρατηρεί ο Μανουήλ Γεδεών–,¹⁹ παρατήρησε ότι στα παραπάνω κατάστιχα δεν καταγράφονται ορθόδοξοι με καταγωγή από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, αν και πολλά από τα ονόματα που απαντούν στα κατάστιχα αυτά είναι τυπικά [καραμανλίδικα](#) ονόματα. Οι άνθρωποι ωστόσο που φέρουν τα ονόματα αυτά παρουσιάζονται ως μέλη της αρμενικής κοινότητας. Και ο Καραμπεϊνίκωφ στον κατάλογο του το 1582 περιγράφει ως εξής τους ανθρώπους αυτούς: «κοινότης που αποτελεί μέρος της κοινότητας των Αρμενίων του Καραμάν και κατοικεί στην συνοικία της εκκλησίας του Αγίου Κωνσταντίνου». Με βάση αυτά τα δεδομένα, καθώς και το ότι η οθωμανική διοίκηση είχε την τάση να εντάσσει στην εθνοτική ομάδα των Αρμενίων όλους τους χριστιανούς της Ανατολίας, ο ερευνητής συμπεραίνει ότι πιθανόν εδώ να πρόκειται για την αρχή απόσπασης μιας τουρκόφωνης και τουρκόνημης ομάδας από την αρμενική κοινότητα και την ακόλουθη σύσταση μιας ενορίας γύρω από το ναό του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, η οποία στη συνέχεια απορροφήθηκε εν μέρει από την αρμενική και εν μέρει από την ελληνική κοινότητα.²⁰

2.2. Οι ενορίες των Ψαμαθίων

Στην ευρύτερη περιοχή των Ψαμαθίων δημιουργήθηκε ένα συγκρότημα συνοικισμών χριστιανών ορθοδόξων, κυρίως Καραμανλήδων, καθένας από τους οποίους διαρθρωνόταν γύρω από μία εκκλησία και αποτελούσε ξεχωριστή ενορία. Στα Ψαμαθιά καταμετρούμε 5 ορθόδοξες εκκλησίες και ισάριθμες ενορίες: την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, του Αγίου Μηνά, του Αγίου Νικολάου, της Αναλήψεως και του Αγίου Γεωργίου του Κυπαρισσά. Κάθε ενορία είχε τα σχολεία και τους συλλόγους της.

Ο ναός του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης ήταν γνωστός ως ο «εν τη Καραμανία» ή Καραμάν Μαχαλλέ, ο δε Gerlach που την επισκέφτηκε το 1577 την αναφέρει ως «κατεχομένη υπό Τούρκων», εννοώντας τους τουρκόφωνους Καραμανίτες.²¹ Εδώ είχαν εγκατασταθεί χριστιανοί από την Καππαδοκία και τη Λυκαονία, πολλοί από τους οποίους ήταν χτίστες.²² Δεν είναι τυχαίο ότι εδώ κοντά, έξω από το Επταπύργιο, υπήρχε και το νεκροταφείο των Καραμανλήδων, το νεκροταφείο του Μπαλουκλή. Η πλούσια και μεγάλη αυτή «παρά τω Επταπυργίω συνοικία των Καραμανιτών», όπως αναφέρεται η ενορία του Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης σε λογοδοσία του 1875, «ομιλούσα μέχρι του 1830 την τουρκικήν [...] [όπου] είχαν μεν εκεί το γενικό προξενείον αυτών οι μικρασιάται», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γεδεών,²³ ήταν η μεγαλύτερη και η πλουσιότερη της συνοικίας, τουλάχιστον σύμφωνα με το κατάστιχο των εμβατικών του 1740.²⁴ Ο ναός, που γειτνίαζε με τη [μονή Στουδίου](#) –η οποία το 15ο αιώνα μετατράπηκε σε τζαμί, το Imrahor Cami–, προϋπήρχε από τη Βυζαντινή περίοδο.²⁵ Το 1660 καταστράφηκε, όπως και οι υπόλοιπες εκκλησίες, από πυρκαγιά, αλλά ξαναχτίστηκε σύντομα, καθώς υπάρχει στον

Ψαμαθιά

κατάλογο του Smith το 1669 –πάλι με το γεωγραφικό προσδιορισμό «πλησιέστατα των Επτά Πύργων»–, ενώ ξανακάηκε το 1696.²⁶ Στη μεγάλη πυρκαγιά του 1782, κατά την οποία «εκ της πόλεως από τα τέσσερα μερικά τα τρία εκάγησαν»,²⁷ καταστράφηκαν όλες οι εκκλησίες της περιοχής. Ο ναός του Αγίου Κωνσταντίνου ξαναχτίστηκε εκ βάθρων το 1804. Το 1830 ανακαινίστηκε με αρχιτέκτονα τον Κωνσταντίνο Γιολασιγιάζη²⁸ και την ίδια περίοδο ανοικοδομήθηκαν ή επισκευάστηκαν και οι πέντε ναοί της συνοικίας, γεγονός που έχει άμεση σχέση με τη μεταρρυθμιστική πολιτική του Μαχμούτ Β΄, στο πλαίσιο της οποίας διευκολύνθηκε σε σημαντικό βαθμό η ανοικοδόμηση ή η επιδιόρθωση των μη μουσουλμανικών τεμένων.²⁹ Επί Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, το 1903 απέκτησε και καμπαναριό.³⁰ Η εκκλησία ξανακάηκε στα [βίαια γεγονότα της 6ης-7ης Σεπτεμβρίου 1955](#). Κοντά σε αυτήν και έξω από την πύλη των Ροδίων, στην παραλία, υπήρχε [αγίασμα](#) του Αγίου Ιωάννου Προδρόμου, που ωστόσο χάθηκε με τη διάνοιξη της παραλιακής λεωφόρου.³¹

Στο πατριαρχικό [σινγίλιο](#) του Σαμουήλ Χαντζερή του 1764 αναφέρεται «φροντιστήριο και σχολή ελληνικών μαθημάτων εις τον Άγιον Κωνσταντίνον της Καραμανίας, εις τα Ψωμαθεία», ενώ απέναντι από την εκκλησία υπήρχε και σχολή κοινή των Ψωμαθειών», η οποία συντηρούνταν από κοινού και από τους πέντε ψαμαθιανούς ναούς.³² Στις αρχές του αιώνα αναφέρονται δύο σχολές στην ενορία: η επτατάξια Φωτιάδειος Αστική Σχολή, η οποία χτίστηκε το 1894 στον αυλόγυρο της εκκλησίας με δαπάνη των αδελφών Νικολάου και Αλεξάνδρου Φωτιάδη, και το Κεντρικό Παρθεναγωγείο των Ψαμαθιών, απέναντι από το ναό, εγκαταλελειμμένο σήμερα.³³

Στην ενορία υπήρχαν διάφοροι [σύλλογοι](#) και αδελφότητες, οι περισσότεροι σε σχέση με τις υπόλοιπες ενορίες. Ο [Μανουήλ Γεδεών](#) κάνει λόγο για δύο αδελφάτα στις αρχές του αιώνα – προγονική μορφή κατά κάποιον τρόπο των συλλόγων του β΄ μισού του 19ου αιώνα: το αδελφάτο του Αγίου Νικολάου το 1809 και το αδελφάτο του Τιμίου Σταυρού τα έτη 1809-1815, τα οποία λειτουργούσαν στο ναό του Αγίου Κωνσταντίνου. Αναφέρει επίσης το 1803 την Αδελφότητα «Μεταμόρφωσις».³⁴

Στο πλαίσιο της έκρηξης δημιουργίας συλλόγων στα μέσα του 19ου αιώνα, αναφέρονται στην ενορία υπέρ των άπορων μαθητών η Φιλόπτωχος Αδελφότητα «Θάλεια» το 1864 και η Φιλόπτωχος Αδελφότητα «Βοήθεια» το 1884. Το 1867 ιδρύεται η Φιλόπτωχος και Φιλόμουσος Αδελφότητα «Ο Ελικών», το 1866 η Αδελφότητα «Αρωγός των εφήβων του Απόλλωνος» και ομώνυμη λέσχη, καθώς και η Ελληνική Λέσχη Φιλομούσων που διέθετε πλούσια βιβλιοθήκη, σφαιριστήριο και θεατρική σκηνή. Το κτήριο της λέσχης φιλοξένησε στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου το τοπικό σώμα Ελλήνων προσκόπων.³⁵

Η επόμενη εκκλησία που συναντά κανείς βαδίζοντας προς την ομώνυμη πύλη της περιοχής είναι του Αγίου Νικολάου, η οποία «έκειτο κατά βυζαντινόν όρος έγγιστα και σύγκολλα τω ναώ της Αναλήψεως».³⁶ Το ναό επισκέφτηκε ο Καραμπεϊνίκωφ το 1593 και τον αναφέρουν τόσο ο Πατεράκης στον κατάλόγο του το 1604, όσο και ο Smith το 1669. Γύρω από το ναό υπήρχε ένας ολιγάριθμος, σχετικά ασήμαντος και «πτωχός», σύμφωνα με το Μανουήλ Γεδεών, συνοικισμός. Ο ναός κήκε ολοσχερώς στη μεγάλη πυρκαγιά του 1782 και ξαναχτίστηκε με την οικονομική βοήθεια της εύρωστης ενορίας του Αγίου Νικολάου στο [Τζίμπαλι](#), ενώ εκ βάθρων ανοικοδομήθηκε το 1834. Η εκκλησία είναι από τις λίγες που δεν υπέστησαν ζημιές στα Σεπτεμβριανά (1955), μάλλον λόγω του ότι είναι «κρυμμένη» σε στενά σοκάκια. Ενοριακό σχολείο αναφέρεται το 1850,³⁷ αλλά προφανώς υπήρξε βραχύβιο, ενώ στις αρχές του 20ού αιώνα αναφέρεται και αδελφότητα προσκυνητών του Αγίου Σάββα.³⁸ Στην εκκλησία υπήρχαν δύο αγιάσματα, από τα οποία το ένα ήταν αφιερωμένο στον άγιο Νικόλαο. Το ναό επισκέπτονταν πολλοί –και κυρίως κοπέλες– για να προσκυνήσουν την εικόνα του αγίου Φανουρίου που υπήρχε εκεί.³⁹

Το 1872 ιδρύθηκε η Αρωγός Αδελφότητα Κυριών «Αγία Βαρβάρα» του «εν Ψωμαθείοις Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου» με σκοπό τη φροντίδα της εκκλησίας, καθώς και την παροχή βιβλίων και άλλων αναγκαίων ειδών στους άπορους μαθητές της Σχολής της Θείας Αναλήψεως.⁴⁰ Πολύ κοντά στο ναό του Αγίου Νικολάου και τα παραθαλάσσια τείχη βρίσκεται μια εκκλησία αφιερωμένη στην ανάληψη της Θεοτόκου, η οποία αποτέλεσε κοινή ενορία με τον Άγιο Νικόλαο στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα.⁴¹ Παλιότερα τιμούνταν στο όνομα της Θεομήτορος της Χρυσσαληθινής. Ο Γεδεών σημειώνει ότι η παλιότερη μνεία στη Χρυσσαληθινή γίνεται το 1566, ενώ την εκκλησία επισκέφτηκε ο Καραμπεϊνίκωφ το

Ψαμαθιά

1593 και την κατέγραψε στον κατάλογό του ο Πατεράκης το 1604. Και αυτή κήκε στην πυρκαγιά του 1782, οπότε και αναφέρεται για πρώτη ίσως φορά ως ναός της Αναλήψεως της Θεοτόκου. Ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων το 1832 με αρχιτέκτονα τον Κωνσταντίνο Γιολασιγιάζη και δεν καταστράφηκε στα Σεπτεμβριανά.⁴² Πίσω από το ιερό υπάρχει ομώνυμο αγίασμα και ένα δεύτερο αρχαίο αγίασμα βρίσκεται στον περίβολο του ναού.⁴³

Στα τέλη του 18ου αιώνα λειτουργούσε στον περίβολο της εκκλησίας **αλληλοδιδασκτική σχολή** και έναν αιώνα μετά δημοτικό σχολείο καθώς και αρρεναγωγείο,⁴⁴ ενώ στην ενορία δραστηριοποιούνταν και η «Εν Υψωμαθείους Αγαθοεργός Αδελφότητα Ομόνοια».⁴⁵

Πολύ κοντά στο ναό του Αγίου Νικολάου βρίσκεται και εκείνος του Αγίου Μηνά. Χτισμένος πάνω σε βυζαντινά θεμέλια, ο ναός ήταν γνωστός μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα ως Άγιος Πολύκαρπος, από παραφθορά πιθανόν της ονομασίας «παπυλοκάρπου», που παρέπεμπε σε μαρτύριο των αγίων Κάρπου και Παπύλου του 5ου αιώνα, το οποίο υπήρχε στη θέση αυτή και συγκεκριμένα στην κρύπτη στο υπόγειο του ναού.⁴⁶ Ο ναός αναφέρεται ως ναός του Αγίου Πολυκάρπου από τον Καραμπεϊνίκωφ το 1593 και το 1604 από τον Πατεράκη, ενώ σε σημείωση του 17ου αιώνα αναφέρεται ως «εις τον Ζείτούν μαχαλάν Καραμανίας Άγιος Πολύκαρπος». Ο Lechevalier το 1785 αναφέρει την ύπαρξη αγιάσματος του αγίου Μηνά στο ναό. Αυτή είναι και η αρχαιότερη αναφορά του αγιάσματος, από το οποίο προφανώς πήρε την ονομασία του αργότερα ο ναός. Ήδη στα μέσα του 19ου αιώνα έχει επικρατήσει η ονομασία Άγιος Μηνάς, ενώ ενίοτε ο ναός αναφέρεται και ως ναός της ενορίας Σουλού Μαναστίρ. Και αυτή η εκκλησία κήκε διαδοχικά το 1782 και το 1792.⁴⁷ Σύμφωνα με το Μανουήλ Γεδεών, ο ναός ξανακλήκε ή κατέρρευσε γύρω στο 1830 και ανοικοδομήθηκε το 1833 στη μορφή που διατηρείται μέχρι σήμερα και τότε φαίνεται ότι μετονομάστηκε.⁴⁸ Ανήκει στα οικοδομήματα που πυρπολήθηκαν στη διάρκεια των Σεπτεμβριανών, όμως το 1963 ξαναφτιάχτηκε με αρχιτέκτονα το Χρήστο Ιωαννίδη και σήμερα ο ναός είναι αδελφοποιημένος με το ναό του Αγίου Μηνά Ηρακλείου και τελεί υπό την προστασία του. Ο ναός έχει αγίασμα στο νάρθηκα⁴⁹ και ήταν προσκύνημα «συναθροίζον πολλά από προσκυνημάτων», όπως σημειώνει ο Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος προσθέτει ότι η ενορία ήταν ολιγομελής, αριθμώντας περίπου 15 σπίτια.⁵⁰ Στα μέσα του 19ου αιώνα λειτουργούσε δημοτική σχολή και μια φιλεκπαιδευτική αδελφότητα («Πρόδοος»)⁵¹.

Η πέμπτη ενορία ήταν του Αγίου Γεωργίου Κυπαρισιά, μια φτωχή ενορία ουσιαστικά μεταξύ Βλάχας και Ψαμαθίων, σε μια περιοχή που ήταν γνωστή και ως μικρή Βλάχα.⁵² Ο ναός ήταν βυζαντινός, ο δεύτερος σωζόμενος στην πόλη με τρούλο «μείνας εις αυτούς [τους χριστιανούς] διά την σμικρότητά του».⁵³ Το 1625 ο διάκονος Παύλος τη σημειώνει ως «την αρχαιοτέραν των υπό των Χριστιανών διατηρηθεισών εκκλησιών», και προσθέτει πως είχε ωραία μωσαϊκή εικόνα του Αγίου Γεωργίου υπάρχει, καθώς και «αγίασμα και το λείψανον της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριάς».⁵⁴ Και αυτός ο ναός καταστράφηκε το 1782 στη μεγάλη πυρκαγιά των Ψαμαθίων, οπότε και «εκάη και η επώνυμος αυτού κυπάρισσος». Το 1833 ο ναός ξαναχτίστηκε με ενέργειες του πατριάρχη Κωνσταντίου Α΄ και ξαναφτεύτηκε το χαρακτηριστικό κυπαρίσσι.⁵⁵ Η εκκλησία κήκε ολοσχερώς στα Σεπτεμβριανά το 1955, αλλά επιδιορθώθηκε στη συνέχεια. Έχει τρία αγιάσματα: του Σωτήρος Χριστού, της Αγίας Αναστασίας Φαρμακολύτριάς και της Θείας Αναλήψεως.⁵⁶

Η ενορία διέθετε αλληλοδιδασκτική σχολή, που το 1906 αναφέρεται ως Παρθεναγωγείο, και νηπιαγωγείο στον περίβολο της εκκλησίας.⁵⁷ Στις αρχές του 19ου αιώνα υπήρχαν διάφορα αδελφάτα («Γενέθλιον Θεοτόκου του Εσναφίου των Αμπατζήδων», «Ταξιάρχης του Εσναφίου των Κουρέων», «Άγιος Τρύφων του Εσναφίου των Μπαχτσεβαναίων»), ενώ από τα μέσα του αιώνα ιδρύθηκαν διάφορες αδελφότητες, όπως η «Αγαθοεργός Αδελφότης της Ζωοδόχου Πηγής» και το 1904 η «Εν Αγίω Γεωργίω Κυπαρισιά Φιλόπτωχος Αδελφότης των Κυριών "Αγία Βαρβάρα" εν Υψωμαθείους», με σκοπό τη βοήθεια των πτωχών οικογενειών και την αντιμετώπιση των αναγκών του νηπιαγωγείου.⁵⁸

Οι ενορίες αυτές προφανώς και είχαν στενή σχέση μεταξύ τους υπαγόμενες σε μια κοινή περιοχή και λειτουργούσαν ως μονάδες της ευρύτερης **ελληνορθόδοξης κοινότητας** των Υψωμαθίων, όπως γινόταν σε όλες τις μεγάλες κοινότητες. Ωστόσο, οι σφραγίδες των διάφορων φορέων της κοινότητας πολλές φορές προκαλούν σύγχυση. Έτσι, το 1920 βρίσκουμε σφραγίδα με ένδειξη «Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα Υψωμαθίων», ταυτόχρονα όμως, όπως και λίγα χρόνια αργότερα, το

Ψαμαθιά

1920 και το 1926, συναντούμε σφράγισμα της «Εφοροεπιτροπής Κοινότητας Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης Υψωμαθίων» και το 1927 σφραγίδα κοινότητας «Αγίου Μηνά Υψωμαθίων». ⁵⁹ Κάτι τέτοιο μας οδηγεί στην υπόθεση αφενός μεν ότι οι όροι ενορία και κοινότητα συγγέονταν ή χρησιμοποιούνταν εναλλακτικά και αφετέρου ότι η ενορία του Αγίου Κωνσταντίνου ως η μεγαλύτερη έτεινε μερικές φορές να εκπροσωπεί και να ταυτίζεται με όλη τη συνοικία, καθώς η εφοροεπιτροπή ήταν το ανώτερο διαχειριστικό όργανο των μεγάλων κοινοτήτων και προφανώς είχε την έδρα της σε αυτή την ενορία.

Σε διαενοριακό επίπεδο λειτουργούσαν διάφορες αδελφότητες στα Ψαμαθιά, όπως η «Εν Υψωμαθείοις Φιλόκαλος Αδελφότης των Τεσσάρων Ενοριών», η οποία είχε σκοπό την περίθαλψη των απόρων της κοινότητας και την πρόληψη των πυρκαγιών, συμβάλλοντας στη συντήρηση των πυροσβεστικών αντλιών που διατηρούσαν και οι τέσσερις μεγάλες εκκλησίες της κοινότητας. ⁶⁰ Επίσης, το 1904 ιδρύθηκε η Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών «Ο Άγιος Ελευθέριος εν Υψωμαθείοις», με σκοπό τη διάθεση υποδημάτων και ενδυμάτων στους άπορους μαθητές και μαθήτριες των εκπαιδευτηρίων Αγίου Κωνσταντίνου-Ελένης και τον καλλωπισμό της εκκλησίας, ενώ διοργάνωνε και θεατρικές παραστάσεις, παραστάσεις χορού, συναυλίες και «αγροτικές εκδρομές». ⁶¹ Τέλος, τον Απρίλιο του 1922 ιδρύθηκε, και επικυρώθηκε λίγο αργότερα από το Διαρκές Εθνικό Μεικτό Συμβούλιο, ο Σύνδεσμος Δεσποινίδων Υψωμαθίων «Η Άγκυρα», με σκοπό: α) την εκπολιτιστική μόρφωση και την εξύψωση του εθνικού και θρησκευτικού χαρακτήρος των δεσποινίδων της Κοινότητας, β) την επίδειξη του ελληνικού πολιτισμού και γ) την συμβολήν αυτών εις τας εκάστοτε παρουσιαζόμενας εθνικάς ανάγκας και τη συνδρομή των Ελλήνων στρατιωτών στην Μικρά Ασία. ⁶²

Τα Ψαμαθιά είναι από τις πρώτες κοινότητες όπου συναντούμε θεσμοθετημένες αδελφότητες, γεγονός ενδεικτικό της ευρωστίας και της πρωτοπορίας της εδώ ορθόδοξης κοινότητας. Ωστόσο, και παρά τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού και κανονικοποίησης της χωροταξίας στην περιοχή –ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα με πρωτοβουλία του Συμβουλίου για τη Βελτίωση των Δρόμων–, ⁶³ τα Ψαμαθιά, όπως και όλες οι περιοχές εντός των τειχών, σταδιακά προς τα τέλη του αιώνα «περιθωριοποιούνται» προς όφελος του «εξευρωπαϊσμένου» τμήματος της Κωνσταντινούπολης (κυρίως το [Πέρα](#)), στο οποίο μετοικούν αρκετές ορθόδοξες οικογένειες. ⁶⁴ Επίσης, όπως σημειώνει ο Μανουήλ Γεδεών, «μετά το 1870 επήλθεν η αποσύνθεσις των ελληνικών κοινοτήτων των πέριξ της Κωνσταντινουπόλεως. Είχε συντελεσθή το τμήμα των της Ρούμελης σιδηροδρόμων το υπηρετούν τας συγκοινωνίας μέχρις του Αγίου Στεφάνου (1871) και πολλοί των κατοίκων ποθούντες την εν προαστείοις διαμονήν και ευκολυνόμενοι διά του σιδηροδρομικού μετώκησαν [...] μετά το 1880 από Ψαμαθιά εις Αγίον Στέφανον και Μακρίκιον». ⁶⁵ Κάτι τέτοιο βέβαια δε σήμαινε συντριπτική μείωση του πληθυσμού, αφού τα κενά που δημιουργούνταν έρχονταν να τα καλύψουν μετανάστες από άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Ελληνικού Βασιλείου.

2.3. Τα Ψαμαθιά στον 20ό αιώνα

Με το πέρασμα στην Τουρκική Δημοκρατία και η κοινότητα των Ψαμαθίων αντιμετώπισε προβλήματα τόσο λειτουργικά (κοινοτικές εκλογές, καταπατήσεις κοινοτικής περιουσίας), όσο και πληθυσμιακά. Ωστόσο, μέχρι και τα Σεπτεμβριανά, όποτε παρατηρείται μια τάση μετοικεσίας προς πιο κεντρικές περιοχές, η κοινότητα εξακολουθούσε να είναι από τις πιο σημαντικές της μειονότητας.

Σε πατριαρχική απογραφή του 1949 καταγράφονται 60 οικογένειες στην ενορία του Αγίου Γεωργίου Κυπαρισιά, 71 στου Αγίου Μηνά, 57 στου Αγίου Νικολάου, 35 στις Θείας Αναλήψεως και 354 στου Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης, ενώ το σχολικό έτος 1949-1950 φοιτούν στο δημοτικό σχολείο 208 μαθητές και το επόμενο 220. Σύμφωνα με εκτίμηση της εφημερίδας *Μακεδονία*, το 1951 στην περιοχή –την οποία αναφέρει ως Ψαμαθιά και Γεντί Κουλέ–, διαμένουν 577 οικογένειες. ⁶⁶

Το 1950 ανασυστήνεται η Φιλόπτωχος Αδελφότητα του συμπλέγματος των τεσσάρων ενοριών, εκτός του Αγίου Μηνά που είχε δική του, διανέμεται συσσίτιο στον Άγιο Κωνσταντίνο, που εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων των ενοριών του νοτιοδυτικού τμήματος της Κωνσταντινούπολης, και λειτουργούν θεατρικός σύλλογος και δραστήριος μορφωτικός σύνδεσμος.

Ψαμαθιά

Ήδη από τη δεκαετία του 1950 η συνοικία έχει αλλάξει χαρακτήρα λόγω της ασύστολης οικοπεδοποίησης και της άναρχης δόμησης.⁶⁷ Η εικόνα που παρουσιάζουν κάποιες από τις ενορίες περίπου δύο δεκαετίες μετά, στην ταραγμένη λόγω του Κυπριακού προβλήματος δεκαετία του 1970, είναι ενδεικτική της δημογραφικής αποψίλωσης της κοινότητας. Το Δεκέμβριο του 1975 η ενορία του Αγίου Νικολάου αριθμούσε περίπου 15 οικογένειες, του Αγίου Μηνά 25, του Αγίου Γεωργίου Κυπαρισσία 10 και της Ανάληψης 12, με τις περισσότερες οικογένειες να είναι «μονομελείς και κατά πλειοψηφία γέροντες».⁶⁸

1. *Büyük Lugat ve Ansiklopedisi* 10 (İstanbul 1972), σελ. 896.
2. Βυζάντιος, Σ., *Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή Τοπογραφική, Αρχαιολογική και Ιστορική Α* (Αθήνα 1851), σελ. 304.
3. *Büyük Lugat ve Ansiklopedisi* 10 (İstanbul 1972), σελ. 896.
4. Βυζάντιος, Σ., *Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή Τοπογραφική, Αρχαιολογική και Ιστορική Α* (Αθήνα 1851), σελ. 304.
5. Γεδεών, Μ., "Κωνσταντινούπολις", στο Βουτυράς, Σ.Ι. – Καρύδης, Γ., *Λεξικόν Ιστορίας και Γεωγραφίας* (Κωνσταντινούπολη 1881), σελ. 946.
6. Γεδεών, Μ., "Κωνσταντινούπολις", στο Βουτυράς, Σ.Ι. – Καρύδης, Γ., *Λεξικόν Ιστορίας και Γεωγραφίας* (Κωνσταντινούπολη 1881), σελ. 947. *Sulu* στα τουρκικά σημαίνει γεμάτος νερό.
7. Κιομουρτζιάν, Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680* (Αθήνα 1992), σελ. 20.
8. Κιομουρτζιάν, Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680* (Αθήνα 1992), σελ. 20.
9. Γεδεών, Μ., "Κωνσταντινούπολις", στο Βουτυράς, Σ.Ι. – Καρύδης, Γ., *Λεξικόν Ιστορίας και Γεωγραφίας* (Κωνσταντινούπολη 1881), σελ. 947.
10. Belge, M., *İstanbul Gezi Rehberi* (İstanbul 2007), σελ. 160.
11. Κιομουρτζιάν, Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680* (Αθήνα 1992), σελ. 20. Φραγκούδης, Γ., *Η Κωνσταντινούπολις (Βυζάντιον-Σταμπουλ)* (Αθήνα 1901), σελ. 100. Μια ακόμη εκδοχή-μύθος θέλει τη βυζαντινή εκκλησία να παραχωρείται στους Αρμενίους, λόγω του έρωτα του σουλτάνου Ιμπραήμ με μια όμορφη Αρμενοπούλα. Belge, M., *İstanbul Gezi Rehberi* (İstanbul 2007), σελ. 160.
12. Κιομουρτζιάν, Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680* (Αθήνα 1992), σελ. 20.
13. Παπαδόπουλος, Σ., *Αναμνήσεις από την Πόλη* (Αθήνα 1978), σελ. 36.
14. Γεράσιμος, Σ., «Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ΙΣΤ΄ αιώνα», *Η καθ' ημάς Ανατολή Β* (1994), σελ. 118.
15. Σύμφωνα με τουρκικές πηγές, από τα χρόνια μεταξύ των ετών 1520 και 1535 ο πληθυσμός των χριστιανών στην Κωνσταντινούπολη ήταν 25.252. Mantran, R., *Η Καθημερινή Ζωή στην Κωνσταντινούπολη τον αιώνα του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς* (Αθήνα 1999), σελ. 79.
16. Ωστόσο αυτοί οι αριθμοί αναφέρονται μάλλον μόνο σε εκείνους που πλήρωναν κεφαλικό φόρο στο συγκεκριμένο βακούφι. Γεράσιμος, Σ., «Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ΙΣΤ΄ αιώνα», *Η καθ' ημάς Ανατολή Β* (1994), σελ. 118-119.
17. Γεράσιμος, Σ., «Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ΙΣΤ΄ αιώνα», *Η καθ' ημάς Ανατολή Β* (1994), σελ. 121, 123.

Ψαμαθιά

18. Γεδεών, Μ., *Μνεία των προ εμού 1800-1863-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 174.
19. Γεδεών, Μ., *Μνεία των προ εμού 1800-1863-1913* (Αθήνα 1934), σελ. 174.
20. Γεράσιμος, Σ., «Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ΙΣΤ' αιώνα», *Η καθ' ημάς Ανατολή Β* (1994), σελ. 132.
21. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 230, 691.
22. Κάννερ, Έ., *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912* (Αθήνα 2004), σελ. 98.
23. Γεδεών, Μ., *Μνεία των προ εμού 1800-1863-1913* (Αθήνα 1934), σελ. 174.
24. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 231, 234· Μανουήλ Γεδεών, *Αποσημειώματα Χρονογράφου 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 74.
25. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 230.
26. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 231.
27. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 256.
28. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 231.
29. Belge, M., *İstanbul Gezi Rehberi* (İstanbul 2007), σελ. 161.
30. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθειών* (Αθήνα 2004), σελ. 55.
31. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 231.
32. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 233.
33. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 233.
34. Γεδεών, Μ., *Μνεία των προ εμού 1800-1863-1913* (Αθήνα 1934), σελ. 344-345.
35. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 233-238.
36. Γεδεών, Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 74.
37. Γεδεών, Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 75.
38. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 252.
39. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθειών* (Αθήνα 2004), σελ. 42.
40. Μαμώνη, Κ. – Ιστικοπούλου, Λ., *Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)* (Αθήνα 2002), σελ. 116.
41. Παπαδόπουλος, Σ., *Αναμνήσεις από την Πόλη* (Αθήνα 1978), σελ. 80.

Ψαμαθιά

42. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 256-257· *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 37-38.
43. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 256· Γκίνης, Ν. – Στράτος, Κ., *Εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης* (Αθήνα 1999), σελ. 77.
44. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 39.
45. Κάννερ, Έ., *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912* (Αθήνα 2004), σελ. 212.
46. Τη δεκαετία του 1940 τα υπόγεια της εκκλησίας πουλήθηκαν σε ιδιώτη που εγκατέστησε εκεί ξυλουργείο. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 248.
47. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 248-250.
48. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 34.
49. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 33-34.
50. Γεδεών, Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 74.
51. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 250.
52. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 242.
53. Βυζάντιος, Σ., *Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή Τοπογραφική, Αρχαιολογική και Ιστορική Α* (Αθήνα 1851), σελ. 304.
54. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 250.
55. Βυζάντιος, Σ., *Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή Τοπογραφική, Αρχαιολογική και Ιστορική Α* (Αθήνα 1851), σελ. 304.
56. *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 47-48.
57. Γεδεών, Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 74· *Ορθόδοξοι Ενοριακοί Ναοί και Αγιάσματα της Περιφέρειας Βλάχκας, Κοντοσκαλίου και Υψωμαθείων* (Αθήνα 2004), σελ. 46· Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 244.
58. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 244· Μαμώνη, Κ. – Ιστικοπούλου, Λ., *Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)* (Αθήνα 2002), σελ. 139.
59. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 232, 235.
60. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 238.
61. Μαμώνη, Κ. – Ιστικοπούλου, Λ., *Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)* (Αθήνα 2002), σελ. 140.
62. Μαμώνη, Κ. – Ιστικοπούλου, Λ., *Γυναικείοι Σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)* (Αθήνα 2002), σελ. 162.
63. Çelik, Z., *The Remaking of Istanbul. Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century* (Seattle – London 1986), σελ. 67.

Ψαμαθιά

64. Κάννερ, Ε., *Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912* (Αθήνα 2004), σελ. 143.
65. Γεδεών, Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913* (Αθήνα 1932), σελ. 292-293.
66. Σταματόπουλος, Κ.Μ., *Η Τελευταία Αναλαμπή. Η Κωνσταντινουπολίτικη Ρωμηοσύνη στα Χρόνια 1948-1955* (Αθήνα 1996), σελ. 290-291.
67. Belge, M., *İstanbul Gezi Rehberi* (İstanbul 2007), σελ. 160-161.
68. Μήλλας, Α., *Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής* (Αθήνα 1996), σελ. 250, 252.

Bibliography :

	Γεδεών Μ., <i>Μνεία των προ εμού. 1800-1863-1913</i> , Αθήνα 1932
	Γεδεών Μ., <i>Αποσημειώματα χρονογράφου, 1800-1913</i> , Αθήνα 1932
	Mantran R., <i>Η καθημερινή ζωή στην Κωνσταντινούπολη τον αιώνα του Σουλειμάν του Μεγαλοπρεπούς, Παπαδήμας</i> , Αθήνα 1999, Αγγέλου, Γ. (μτφρ.)
	Σταματόπουλος Κ.Μ., <i>Η τελευταία αναλαμπή. Η κωνσταντινουπολίτικη ρωμηοσύνη στα χρόνια 1948-1955</i> , Αθήνα 1996
	Κάννερ Έ., <i>Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην Ορθόδοξη Κοινότητα της Κωνσταντινούπολης 1753-1912</i> , Αθήνα 2004
	Çelik Z., <i>The Remaking of Istanbul. Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century</i> , Seattle 1986
	Μήλλας Α., <i>Σφραγίδες Κωνσταντινουπόλεως. Ενορίες Αγιοτάτης Αρχιεπισκοπής</i> , Αθήνα 1996
	Μαμώνη Κ., Ιστικοπούλου Α., <i>Γυναικείοι σύλλογοι στην Κωνσταντινούπολη (1861-1922)</i> , Αθήνα 2002
	Βυζάντιος Σ., <i>Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή τοπογραφική, αρχαιολογική και ιστορική</i> , Α, Ανδρέας Κορομηλάς, Αθήνα 1851
	Παπαδόπουλος Σ., <i>Αναμνήσεις από την Πόλη</i> , Αθήνα 1978
	Belge M., <i>İstanbul Gezi Rehberi</i> , İstanbul 2007
	Στράτος Κ., Γκίνης Ν., <i>Εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης</i> , Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999
	Γεράσιμος Σ., "Έλληνες της Κωνσταντινούπολης στα μέσα του ΙΣΤ΄ αιώνα", <i>Η καθ' ημάς Ανατολή</i> , Β, 1994
	Κιομουρτζιάν Ι.Τ., <i>Οδοιπορικό στην Πόλη του 1680</i> , Αθήνα 1992, Μπόζη, Σ. (μτφρ.)
	Φραγκούδης Γ., <i>Η Κωνσταντινούπολις (Βυζάντιον-Σταμπούλ). Περιγραφή της Κωνσταντινουπόλεως λήγοντος του 19ου αιώνας</i> , Αθήνα 1901
	Γεδεών Μ., "Κωνσταντινούπολις", Βουτυράς, Σ.Ι. – Καρύδης, Γ. (επιμ.), <i>Λεξικόν Ιστορίας και</i>

Ψαμαθιά

Γεωγραφίας, Κωνσταντινούπολις 1881

Webliography :

	Ecumenical Patriarchate
	http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/index.php?lang=en
	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
	http://www.ibb.gov.tr/en-US/Pages/Home.aspx
	ΡΩΜΑΙΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
	http://www.phs.uoa.gr/dlab/rum_com1.htm#To_Ιστορικό_του_Προγράμματος

Glossary :

	αγίασμα, το
	Το αγιασμένο νερό, αλλά και ο ιερός χώρος απ' όπου αναβλύζει το ιαματικό ύδωρ, το οποίο οι πιστοί πίνουν ή ραντίζονται με αυτό ή ακόμα λούζονται μέσα σε αυτό για να θεραπευτούν. Τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά αγιάσματα μπορούν να διακριθούν σε αγιάσματα ενωμένα με τις ψιάλες των βασιλικών, σε αγιάσματα με λουτρώνες, σε μαρτύρια με αγιάσματα και σε αυτετελή αγιάσματα.
	αλληλοδιδασκτική μέθοδος, η
	Μέθοδος διδασκαλίας σύμφωνα με την οποία προχωρημένοι μαθητές, «πρωτόσχολοι», εκτελούσαν χρέη βοηθού του δασκάλου διδάσκοντας σε μικρότερες τάξεις.
	βακούφι, το
	Ίδρυμα, κτήμα και μερικές φορές ακόμα και χρηματικό ποσό ή εισόδημα που προερχόταν από φορολογικά έσοδα, το οποίο θεωρούνταν αφιερωμένο σύμφωνα με τον ισλαμικό ιερό νόμο (σεριάτ) και είχε παραχωρηθεί για θρησκευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.
	καδής, ο
	Αξίωμα που συνδύαζε δικαστικά, συμβολαιογραφικά και διοικητικά καθήκοντα. Ο καδής, που προέδρευε στο ιεροδικείο στην έδρα της διοικητικής περιφέρειας του καζά, καταχρίζει τις πράξεις που εξέδιδε, καθώς και όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα έγγραφα, σε ειδικούς ιεροδικαστικούς κώδικες (σιτζιλ). Ως δικαστής ο καδής εφάρμοζε τον ιερό νόμο των μουσουλμάνων (σαρία), λαμβάνοντας υπόψη και το νόμο που εξέδιδαν οι σουλτάνοι (κανούν), όπως και το τοπικό εθμικό δίκαιο (ερφ). Στο δικαστήριό του είχαν το δικαίωμα να προσφύγουν όλοι οι υπήκοοι ανεξαρτήτως θρησκεύματος. Παράλληλα, ο καδής είχε και διοικητικά καθήκοντα, τα οποία ασκούσε σε συνεργασία με τους διοικητικούς αξιωματούχους του καζά, όπως και αρμοδιότητες σχετικές με τη συλλογή των φόρων.
	σιγίλλιον, το
	Προέρχεται από το λατ. sigillum = σφραγίδα. 1. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο ο όρος σιγίλλιον χρησιμοποιείται για κάποια επίσημα έγγραφα της αυτοκρατορικής γραμματείας που φέρουν σφραγίδες και αναλόγως διακρίνονται σε μολυβδόβουλα και χρυσόβουλα (σιγίλλια). Διάφορες κρατικές υπηρεσίες χρησιμοποιούσαν επίσης έγγραφα με το ίδιο όνομα. Η πατριαρχική γραμματεία αρχίζει να χρησιμοποιεί τα πρώτα σιγίλλια (ή σιγίλλιώδες γράμμα) περί τα μέσα του 13ου αιώνα. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο χρησιμοποίησε τα σιγίλλια αντικαθιστώντας τα παλαιότερα έγγραφα, γνωστά ως «υπομνήματα». 2. Κατά την Οθωμανική περίοδο τα σιγίλλια ήταν έγγραφα που υπέγραφε ο Πατριάρχης και συνήθως επιβεβαίωναν κάποιο προνόμιο ή γνωστοποιούσαν κάποια συνοδική απόφαση.

Sources

Βυζάντιος, Σ., *Η Κωνσταντινούπολις. Περιγραφή Τοπογραφική, Αρχαιολογική και Ιστορική Α* (Αθήνα 1851).

Γεδεών, Μ., *Κωνσταντινούπολις*, στο Βουτυράς, Σ.Ι. – Καρούδης, Γ., *Λεξικόν Ιστορίας και Γεωγραφίας* (Κωνσταντινούπολη 1881).

Κιομουρτζιάν, Ι.Τ., *Οδοιπορικό στην Πόλη τον 1680* (Αθήνα 1992).

Φραγκούδης, Γ., *Η Κωνσταντινούπολις (Βυζάντιον-Σταμπούλ)* (Αθήνα 1901).